

Micklethwait, J. & Wooldridge, A. (2014). *Bůh se vrací: O tom, jak globální oživení víry mění svět.*

Praha: TRITON, 439 s.
ISBN 978-80-7387-696-8.

Eva Lukášová, FF MU, Ústav religionistiky
e-mail: 215851@mail.muni.cz

Kniha *Bůh se vrací: O tom, jak globální oživení víry mění svět* od amerických autorů Johna Micklethwaita a Adriana Wooldridge vyšla původně v anglickém znění v roce 2009.¹ Není to první společná práce autorů, ale jde o jejich první dílo, které bylo přeloženo do češtiny. A nutno podotknout, že překlad je to velmi dobrý.

John Micklethwait se narodil v roce 1962 v Londýně, působil jako novinář a později i šéfredaktor týdeníku *The Economist* ve Spojených státech. Od začátku roku 2015 pracuje jako šéfredaktor agentury Bloomberg News v New Yorku. Druhý autor, Adrian Wooldridge, je spojený taktéž s magazínem *The Economist*. Wooldridge býval vedoucím redakce listu ve Washingtonu, nyní žije v Londýně. V úvodu knihy je avizováno, že Micklethwait je římský katolík a Wooldridge ateista. Oba jsou mimo jiné i absolventy historie na Oxfordu. Překladatel Václav Petr působí jako výzkumný asistent na Marine & Paleobiological Research Institute v Massachusetts a na svém kontě má už několik překladů knih nejen s tematikou religiozity.

Hlavním tématem, kterému se kniha *Bůh se vrací* věnuje, je s nástupem globalizace vzrůstající význam náboženství ve veřejném prostoru a světovém dění. Dílo je adresováno široké veřejnosti, nejedná se tedy o text ryze odborný, přestože je velmi erudovaný a poskytuje detailní a sofistikovaný vhled do problematiky. Čtenář si může odnést velmi cenné informace a seznámit se s dobře vystavenými argumenty, aniž by se nutně musel v tématu nejprve orientovat.

Kniha je rozdělena do čtyř částí, úvodu a závěru. Každá část obsahuje několik kapitol, dále členěných do kratších podkapitol. Ihned v úvodu je předložen barvitý popis rozmachu křesťanství v Číně. Od tohoto bodu se odvíjí argumentace o úspěšné koexistenci moderny a náboženství – a nejde jen o pouhou koexistenci, ale, jak autoři dále v knize ukazují, o skutečnost, že moderna de facto k rozmachu religiozity přispěla. Výjimkou je Evropa, i když i ta začíná přejímat „americký model“ (Micklethwait & Wooldridge, 2014: 21).

První část knihy nese název „Dvě cesty k moderně“. Zabývá se rozdíly mezi evropským a americkým vývojem vztahu náboženství a politiky. Evropské situaci je věnována zhruba čtvrtina oddílu, primární zájem autorů, což avizují už v úvodu,

¹ Vydalo ji vydavatelství Penguin Press v New Yorku a její název v originále zní *God Is Back: How the Global Revival of Faith Is Changing the World*.

jsou Spojené státy, a tedy i křesťanství². Micklethwait a Wooldridge upozorňují na rozdílné charaktery francouzské a americké revoluce, jež určovaly vztah náboženství a moderny. V Evropě uspěla myšlenka sekularismu skořeny v osvícenství a v myšlenkách předních evropských filozofů. V neposlední řadě zpochybnila pozici náboženství i věda, se kterou se zdálo být neslučitelné. Sekularismus v Evropě v 19. století podpíraly čtyři hlavní pilíře, jimiž byly kultura, věda, národní stát a socialismus. V publikaci se však ukazuje, že sekularizace není jedinou možnou podobou vztahu mezi náboženstvím a modernou. Americká cesta je důkazem toho, že tyto dvě entity mohou stát bok po boku. Autoři se domnívají a velmi přesvědčivě ve prospěch své domněnky argumentují, že úspěch tržního kapitalismu spočívá ve stejných faktorech jako vzestup religiozity. Těmito faktory jsou konkurence a svobodná volba (Micklethwait & Wooldridge, 2014: 30), vedoucí k pluralismu a k posílení náboženského citění. Americká revoluce neměla antiklerikální nádechy, jako tomu bylo v Evropě. Podařilo se tak založit systém fungující na vzájemné toleranci. Vytvořily se podmínky volného trhu s náboženstvím, čímž vznikla soutěž různých náboženských skupin a podařilo se vytvořit pluralistické prostředí. Účastníky této soutěže jsou podle autorů metodisté, baptisté a pentekostálové a s nimi spojený fenomén charismatických lídrů a teleevangelistů. I do Ameriky však dorazily sekulární myšlenky a svou platformu získaly na akademické půdě. Náboženští představitelé byli nuceni zaujmout postoje k vědeckým závěrům, museli se tedy vypořádat s jedním z produktů moderny.

Náboženství však bylo ve Spojených státech vždy nedílnou součástí politické arény. Následující kapitoly jsou proto věnovány působení konkrétních politiků, především prezidenta George W. Bushe, který svou víru na rozdíl od britského spojence Tonyho Blaira veřejně prezentoval jako součást politických postojů. Ani Barack Obama nezůstává pozadu a stal se jedním ze symbolů náboženské levice. Autoři tak ukazují, že náboženský jazyk v podání amerických politiků sílí na pravici i na levici. Je podle nich pravděpodobnější, že se Evropa vydá americkou cestou, než že tomu bude naopak (Micklethwait & Wooldridge, 2014: 146). K tomuto závěru je vede především fakt, že stoupá množství přistěhovalců, kteří do Evropy proudí ze všech konců světa, a posiluje se i touha po komunitě a mravní jistotě.

Druhá část s názvem „Boží země“ je blíže věnována současné religiózní situaci v USA a tamnímu vztahu náboženství, ekonomiky, politiky a vědy. Je zde popsán fenomén tzv. megasborů, což je v Evropě jev vzácný, v Americe se však jedná o metodu sjednocení obyvatel žijících na předměstí a o způsob poskytování sociálních služeb. Autoři zde čerpají z rozhovorů, jež v terénu sami provedli a které jsou jedním z velkých přínosů knihy. Popisují tak například strhující příběh pastora Richarda Smithe z Filadelfie, působícího v jedné z nejhorších místních čtvrtí. Kromě takovýchto menších sborů však existují i velké církevní společnosti, například Zaostrěno na rodinu. Ty poskytují pomoc obrovskému množství lidí při řešení rodinných a dalších sociálních problémů. Právě moderní technologie umožňují takovým společnostem a zmíněným megasborům fungovat. Tak si čtenář ověřuje, že moderna kráčí bok po boku religiozity. Nemalá část kapitoly je věnována popisu vzkvétajícího náboženského průmyslu zahrnujícího literaturu, hudbu, filmy a materiální výrobky. Dalším faktorem, který ve Spojených státech

² Na což je čtenář upozorněn i symbolem kříže na přebalu knihy.

spojuje ekonomiku a víru, je management obrovských amerických církví a aplikace podnikatelských metod v této oblasti. Nejde nicméně o spojení bezproblémové a objevují se kritiky, že se náboženství „disneyfikuje“ nebo že jde o „nemravný svazek s Mamonem“. Zajímavou pasáží je závěrečná kapitola o návratu Boha na akademickou půdu. Pisatelé zde však ne zcela jasně rozlišují mezi vzrůstajícím počtem náboženských kurzů na univerzitách a vzrůstajícím akademickým zájmem o náboženská témata a za „snahu o usmíření náboženství a vědy“ považují Templetonovu cenu (Micklethwait & Wooldridge, 2014: 222). Spojení religiozity a vědy tak bohužel vidí poměrně nekriticky a bezproblémově.

Třetí část, pojmenovaná „Boží říše“, se věnuje americkým metodám vývozu náboženství. Americké denominace jsou v misijní činnosti velmi aktivní a nahrává tomu i velké množství religiozně založených nevládních organizací, působících všude po světě. Šíří se tak nejen konkrétní směry, například pentekostalismus, ale také způsob uspořádání společenství, například zmíněné megacírkev. Především islámští duchovní často přejímají prvky amerického církevního podnikání. Nejde však jen o to, že se americká religiozita šíří do zemí třetího světa. Směr toku je i opačný – například pastory z Brazílie se stěhují za brazilskými imigranty do USA.

Čtvrtá část s titulem „Boží války“ pojednává o náboženských konfliktech, a to především konfliktech zahrnujících křesťanství a islám. Nejprve je zde poukázáno na výhody šíření Bible, v jejímž případě neexistují tak konzervativní postoje k překladům, jako je tomu v případě Koránu. Díky údajně „vrozené nechuti [islámu] vůči pluralitě“ (Micklethwait & Wooldridge, 2014: 301) je soužití islámu a moderny pomalejší, než v případě křesťanství. Islám má navíc dle autorů větší tendence k radikalizaci, než křesťanství (Micklethwait & Wooldridge, 2014: 296). Přiznávají však, že je náboženská dimenze málokdy samotnou příčinou konfliktu a spíše bývá použita účelově v již vypjaté situaci. V souvislosti s radikalizací islámu poukazují také na fakt, že dnes již násilí spojené s radikály není řízeno státem, což je vzhledem k současnému vývoji okolo tzv. Islámského státu prozíravý postřeh. Jakkoli se Micklethwait s Wooldridgem kloní k názoru, že velký střet islámu a křesťanství je vyhnutelný, neboť na mnoha místech světa spolu tato dvě náboženství mírumilovně koexistují, přiznávají, že jisté formy „kulturní války“ probíhají. Hovoří o násilí mezi komunitami, o státních represích a volební soutěži. Kulturní války podle nich probíhají i uvnitř samotné Ameriky. Štěpíci tématy jsou tam především interrupce, homosexuální páry a vědecké objevy, především otázka klonování. S příchodem islámu do Evropy se navíc otevírá otázka hranic mezi církví a státem, což nutí i Evropany diskutovat o vyjadřování víry ve veřejném prostoru. Kulturní války podle nich mohou přerůst i ve války reálné. A ačkoliv kniha vznikla před pěti lety, jejich postřeh je opět aktuální: události spojené s listem Charlie Hebdo jsou přesně onou popisovanou kulturní a hodnotovou válkou o svobodu projevu, která vedla k reálným činům.

V závěru je shrnuta hlavní myšlenka, a sice že moderna a religiozita se nevyklučují, ba naopak, moderna rozvoj náboženství podporuje. Je evidentní, že autoři nevidí jeho vzrůstající význam jako problém. To dokazuje mimo jiné i podkapitola s názvem „Mechanismy působení Boha“, kde popisují prospěšnost víry pro jedince. Nebezpečí dle Micklethwaita a Wooldridge tkví ve spojení náboženství a moci. Tvrdí, že je třeba religiozitu na domácí i zahraniční půdě nepodceňovat, ale ani nepřeceňovat.

Americký model považují za dobrý vzor. Spirituálně založeným lidem umožňuje vstupovat do veřejného prostoru a zároveň ponechává církev oddělenou od státu.

Jazyk používaný autory je velmi čtivý a nebojí se sáhnout ani k prvkům ironie. Je evidentní, že za sebou mají dlouhou novinářskou kariéru. Jejich způsob představení tématu považují za velmi inteligentní. Nepodléhají planému teoretizování, každý argument podporují fakty. Zmiňují snad opravdu vše, počínaje kuchařkou „Co by jedl Ježíš“ a konče Bushovou zahraniční politikou. Předkládají velmi plastický, hutný, čtivý a dynamický příběh náboženství ve světě, tedy především ve Spojených státech. V knize využívají velké množství kvalitních zdrojů, a to jak knih, tak novinových článků. Vychází také ze sociologických výzkumů, především z fóra Pew Research Center.³ Kniha je opatřena jmenným rejstříkem. Překlad textu do češtiny shledávám jako velmi zdařilý. Překladatel se navíc snažil být českému čtenáři maximálně nápomocný. Jeho poznámky pod čarou doplňují knihu o momenty, které by mohly člověku neobeznámenému s americkými realitami uniknout a zároveň dávají diskutovaná témata do souvislosti se situací v České republice. Překladatel také některé informace aktualizuje, odkazuje tak například na události arabského jara, k nimž došlo až po vydání publikace.

Kniha je velmi dobrým průvodcem po religiozních rozdílech mezi Amerikou a Evropou. Religionistovi by pravděpodobně mohla vadit skutečnost, že autoři jasně nevymezují, co pod pojmem náboženství rozumí.⁴ Větším nedostatkem z pohledu religionistiky je však poněkud nekritický pohled na vstup náboženství do akademické sféry, popisovaný ve druhé části knihy. Značně bezproblémově je také pojata ona svobodná volba, na jejímž základě je dnes možné, aby si Američané volili své vyznání. Mohli bychom se ptát, zda je taková volba opravdu svobodná, nebo zda je podmíněna dalšími faktory, o kterých se kniha nezmiňuje. Přes zmíněné výtky je však nutno uvést, že ačkoli je zřejmé, že autoři s náboženstvím a jeho rozvojem sympatizují, snaží se soustředit i na jeho limity. Je samozřejmě otázkou, zda Evropa skutečně najde svůj vzor v americkém modelu, jak předpokládají. Přeci jen je v Evropě jiná demografická situace, lidé k sobě nemají tak daleko, našli způsoby, jak se sdružovat mimo církevní sbory, a sociální stát funguje ve větší míře, než je tomu v USA. Je však jisté, že načrtnutý scénář není zcela nereálný.

Závěrem je třeba dodat, že ačkoli se jedná o knihu z roku 2009, zachycené problémy jsou dnes stejně aktuální jako v době vydání anglického originálu. Ve Spojených státech dál probíhají kulturní války odrážející se například v soudní kauze s firmou Hobby Lobby, v texaském zprísnění pravidel interrupcí nebo v nové legislativě Indiany, kde je legální neposkytnout služby homosexuálům, pokud se homosexualita neslučuje s náboženským přesvědčením poskytovatele služeb. Loňský útok na redakci Charlie Hebdo je pak evidentním důkazem, že ke střetu hodnot dochází i na mezinárodní úrovni. Překlad knihy *Bůh se vrací* do češtiny je tak vítaným počinem, neboť může být českému čtenáři nápomocný při snaze porozumět současnému dění.

³ Zde jedna malá výtka: ačkoli byla kniha v anglickém znění vydána v roce 2009, je zde citován jeden sociologický výzkum fóra Pew Research Center datovaný roku 2010 (Micklethwait & Wooldridge, 2014: 144).

⁴ Ačkoli autoři neposkytují definici náboženství pro účely své knihy, je patrné, že ji vnímají především skrze členství v konkrétních denominacích. Zároveň nepovažují za vysoce důležitou znalost doktrín. (Micklethwait & Wooldridge, 2014: 145)